

Дело Върбанов срещу България (Жалба №. 31365/96)

Решение от 5 октомври 2000 г.

По делото Върбанов срещу България,

Четвърто отделение на Европейският съд по човешките права на заседание в състав на:

г-н Г. РЕСС, Председател,

г-н А. ПАСТОР РИДРУЕХО,

г-н Л. КАФЛИШ,

г-н Я. МАКАРЧУК,

г-н В. БУТКЕВИЧ,

г-н М. ПЕЛОНПАА,

г-жа Сн. БОТУШАРОВА, съдии и

г-н В. БЕРГЕР, Секретар на отделението,

след като обсъдиха делото на закрито заседание на 14 септември 2000 г. издадоха

следното решение, което беше прието на същата дата.

ПРОЦЕДУРА

1. Делото беше отнесено до съда от Европейската комисия по човешките права ("Комисията") на 13 септември 1999 г. в рамките на три месечен период, определен от бившите членове 32 § 1 и 47 на Конвенцията за защита на човешките права и основните свободи ("Конвенцията"). То е заведено по жалба №. 31365/96 срещу България, подадена от българския гражданин г-н Димитър Върбанов ("Ищецът") на 10 януари 1996 г. в Комисията, съгласно бившия член 25 на Конвенцията.
2. Ищецът е получил правна помощ в съда и е бил представляван от г-н Й. Грозев, практикуващ адвокат в София. Българското правителство е било представяно от неговият агент г-жа В. Джиджева, агент и на Министерството на правосъдието. Първоначално ищецът се представи пред Комисията с инициалите Д.В., но впоследствие не възрази името му да бъде разкрито.
3. Ищецът твърдеше, че неговото принудително настаняване в психиатрична клиника е било незаконно и поради тази причина не му е било възможно да го обжалва в съда.
4. На 16 април 1998 г. жалбата е била обявена от Комисията за частично допустима. В доклада си от 21 април 1999 г. (бивш член 31 на Конвенцията) тя изразява единодушно мнение, че са налице нарушения на членове 5 §§ 1 и 4 на Конвенцията.
5. На 20 септември 1999 г. състав на голямата колегия определи делото да се решава от едно от отделенията (член 5 § 4 от Протокол №. 11 към Конвенцията и положения 100 § 1 и 24 § 6 на Вътрешните правила на съда).
6. Жалбата беше разпределена на четвърто отделение на съда (положение 52 § 1 на Вътрешните правила на съда). От състава на това отделение беше формиран съдебния състав, който следва да разгледа делото (член 27 § 1 на Конвенцията), съгласно положение 26 § 1 на Вътрешните правила на съда..
7. И Ищецът и Правителството внесоха своите съображения по същество (положение 59 § 1). Колегията, след като се консултира със страните, реши, че не се налага изслушване на съображенията (положение 59 § 2) и страните отговориха писмено на всяко от основанията на другата страна.

ФАКТИТЕ

I. ОБСТОЯТЕЛСТВАТА ПО ДЕЛОТО

8. Ищецът е български гражданин, роден през 1930 г. и живее в София. Той е икономист понастоящем пенсионер.

9. На 06 октомври 1993 г. г-н З. внася в Районната прокуратура в София жалба срещу ищеца, в която твърди, че той е душевно болен и опасен. Ищецът и г-н З. влизат в спор, свързан с тяхната съвместна търговска дейност, която е била обект на поредица от пет съдебни дела между тях. Ищецът видимо е заплашил г-н З., като в писмо до него заявява между другото, че единственият възможен метод да си върне парите е "брадвата" и, че "кучето заслужава кучешка смърт". Г-н З. от своя страна заплашил ищеца с наказание по средновековните закони.

10. След получаването на жалбата на г-н З., Районната прокуратура започва разследване. Целта на разследването първоначално била да установи дали има основания за откриване на наказателно производство срещу ищеца за заплахата с убийство на човек. На 14 октомври 1993 г. прокурорът възлага случая на местното полицейско управление с указания да разследва оплакването на г-н З. и да направи официално предупреждение на ищеца да прекрати незаконно си поведение. На 20 октомври 1993 г. след като изслушва ищеца полицейският служител съставя доклад, в който между другото заявява, че ищецът е повторил заплахата си срещу г-н З. и, че видимо той има психически проблеми и е вероятно да изпълни неговите заплахи. Полицейският служител, също така, чул съсед на ищеца да твърди, че той е конфликтна личност.

11. Страните представиха в съда документи във връзка с психичното здраве на ищеца. Удостоверение, издадено на 18 октомври 1993 г. от лекар от Градския психиатричен диспансер удостоверява, че ищецът е бил психически здрав. Той е поискал психиатрическо изследване, като е заявил, че това му е било необходимо, за да се удостовери неговата дееспособност да направи завещание. В доклада от 09 ноември 1995 г. медицинските експерти, които са изследвали ищеца по време на неговото пребиваване в психиатрическа болница (виж § 26 по-долу) правят заключение, че той има параноична психоза, че е бил агресивен и представлявал заплахата за другите. В последващо удостоверение, издадено на 04 март 1996 г. друг лекар, който изследвал ищеца намира, че той е психически здрав. Ищецът не е имал епикриза с психиатрични проблеми.

12. През февруари 1994 г. Районната прокуратура дава указания на местното полицейско управление да проучи дали е необходимо да поиска от компетентния съд да постанови принудително психиатрично лечение по член 36 на Закона за народното здраве.

13. Съгласно версията по фактите на ищеца през октомври 1993 г. и отново през април 1994 г. той внася в органите на прокуратурата копие от удостоверението от 18 октомври 1993 г., което удостоверява, че той е психически здрав (виж § 11 по-горе) и още един друг документ в тази връзка. Той твърди, че посетил два пъти Софийската градска психиатрическа клиника, като поискал да бъде изследван, но според него му било отказано.

14. Както произтича от обобщението на фактите, съдържащи се в медицинския доклад от 09 ноември 1995 г. (виж § 26 по-долу), в хода на прокурорското разследване, ищецът е бил поканен на 09 май и отново на 05 септември 1994 г. от директора на Софийската психиатрическа клиника да се яви за психиатрично изследване. Изглежда, че ищецът е получил тези покани. Той отговорил с писма, в които между другото, заявил, че няма да се подложи на изследване, освен ако не бъде формирана международна комисия и описва болницата като "корумпирана" и като "отдел на държавна сигурност".

15. На 27 януари 1995 г. прокурор от Районната прокуратура нарежда ищеца да бъде принудително отведен в психиатрична болница за срок от 20 дни за извършване на психиатрическо изследване. Това било необходимо, с оглед намерението на прокурора да внесе в компетентния съд искане ищецът да бъде принудително настанен на психиатрично лечение. В нареждането било също така казано, че то е издадено на основание член 36 на Закона за народното здраве, член 22 от Указание №.296/85 на Главната прокуратура и член 4 § 2 на Инструкция №.1/81 на Министерството на народното здраве. То се основава на събраните материали в хода на разследването (виж §§ 10-14 по-горе).

16. На 30 януари 1995 г. прокурорската преписка е била изпратена в психиатрическата клиника в София с копие до местната полиция. На 03 май 1995 г. Районната прокуратура поискала полицията да обясни защо не е изпълнила прокурорското нареждане от 27 януари 1995 г. На 16 август 1995 г. полицията връща преписката в Районната прокуратура

с обяснението, че ищецът не ги допуснал в дома си. На 23 август 1995 г. Районната прокуратура отново връща преписката в полицията и настоява да бъде приведено в изпълнение нареждането от 27 януари 1995 г.

17. На 31 август 1995 г. на основание на нареждането на прокурора от 27 януари 1995 г. ищецът е изведен от полицията от дома му и отведен в психиатрическа болница.

На ищецът са направени психиатрически изследвания. Дава ни му са успокоителни медикаменти. Лекарите провеждат разговор с неговата съпруга и ѝ задават въпроси за неговото минало.

18. На 04 септември 1995 г. на ищеца е поставена диагноза пневмония. Предприето е лечение с антибиотици.

19. На 05 септември 1995 г. съпругата на ищеца внася жалба в Градската прокуратура. Тя отбелязва между другото, че начинът, по който са се отнасяли към съпруга ѝ е бил не хуманен и, че тя не е получила копие от прокурорското нареждане, и че не ѝ е било разрешено да посети съпруга си до 02 септември 1995 г. Тя поискала прокурорът да освободи ищеца от психиатрическата клиника.

20. На 15 септември 1995 г. ищецът е преместен в обикновена болница в критично състояние, поради развитие на пневмония. Следващите дни неговото здраве се подобрило.

21. Изглежда, че в първите няколко дни след преместването в обикновената болница ищецът е останал под контрола на психиатър. Наредено му било да не напуска стаята, в която бил настанен и бил завързан към леглото си през нощта. Ищецът заяви и Правителството не оспори, че това състояние продължило до 24 септември 1995 г., когато неговото здраве започнало да се подобрява. .

22. На 18 септември 1995 г. психиатрите, които отговаряли за задължителното изследване на ищеца в психиатрическата болница информирали Районната прокуратура за преместването на ищеца и поискали продължаване на "срока за подготовката на съдебно-следствения психиатрически доклад" до 20 октомври 1995 г. Искането било направено устно по телефона. Изглежда прокурорът не е издал никаква официална заповед за прекратяване на принудителното задържане на ищеца в психиатрическата клиника.

23. На 11 октомври 1995 г. градският прокурор отговаря с писмо на съпругата на ищеца по повод нейната жалба от 05 септември 1995 г. Писмото отбелязва само, че нейният съпруг е бил преместен в обикновена болница и, че следователно на районния прокурор ще бъде дадено допълнително време да извърши неговото разследване.

24. На 16 октомври 1995 г. ищецът е бил изписан от обикновената болница и си отишъл у дома, тъй като според психиатъра, който го изследвал "не било необходимо психиатрическо лечение в този момент".

25. През ноември 1995 г. и по-късно ищецът отново се жалва на прокурорските власти във връзка със събитията от август-септември 1995 г., като заявява между другото, че районният прокурор е действувал неправомерно. Жалбите са били проверени от Софийската Градска Прокуратура и след това от Главната Прокуратура, които са отговорили съответно с писма от 01 февруари и 12 юни 1996 г., че районният прокурор е спазил съответстващата процедура.

Ищецът изпратил, също така, множество писма до Министерството на здравето, до съдилищата и до други институции с оплаквания, че с него са се отнасяли зле и, че лекарите и прокурорите са искали да го убият. Той получил отговори от здравните власти, които повтарят последователността на събитията и го уверяват, че подозренията му са необосновани.

26. В хода на продължаващото разследване на районния прокурор три медицински експерта, които са изследвали ищеца по времето, когато е бил в психиатрическата болница, представят доклад с дата 09 ноември 1995 г., в който препоръчват принудително лечение, защото между другото той не разбирал своето състояние, отказвал всякаква форма на доброволно лечение и бил изключително агресивен.

27. През януари 1996 г. районният прокурор внася в Софийския районен съд искане за издаване на решение за принудително психиатрично лечение, съгласно член 36 § 3 на Закона за народно здраве. На 30 април 1996 г. след разисквания в съда, съдът отхвърля искането. Последващите обжалвания от страна на прокурора и ищеца са били отхвърлени, като несвоевременни.

II. НАЦИОНАЛНО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО, ОТНАСЯЩО КЪМ ДЕЛОТО

28. Съгласно член 36 §§ 3-6, във връзка с член 59 § 2, член 61 и член 62 § 1 на Закона за народно здраве, душевно болен човек може да бъде настанен за принудително психиатрическо лечение с решение на районния съд.

Такива съдебни производства се инициират от районния прокурор, който е задължен да предприеме предварително разследване, включително психиатрично изследване, за да оцени необходимостта от започването на производството. Следователно нормално е прокурорът да покани заинтересованото лице да се подложи на изследване в рамките на неговото разследване.

Законът за народно здраве, който е бил в сила по това време не съдържа разпоредба, която изрично да дава правото на прокурора да нарежда принудителното отвеждане на дадено лице в болницата и задържането му в болницата с цел психиатрическо изследване. Според член 62 § 2 прокурорът може да издаде нареждане за принудително изследване, но само по отношение на алкохолици и наркомани.

Определени права се предоставят на прокурора в случай, че състоянието на здравето на лицето изисква предприемането на спешни мерки. В тази ситуация главният лекар на болницата може да нареди временно принудително лечение. Докторът трябва веднага да информира компетентния прокурор, който да започне съдебно производство в компетентния съд (член 36 § 5 на Закона и точка 70 от Правилника към закона). Съгласно точка 70 § 2 от Правилника към закона, ако прокурорът откаже да започне съдебно производство, главният лекар веднага трябва да освободи пациента.

29. Съответният закон не предоставя възможност за обжалване в съда на случаи на лица, задържани за изследване в рамките на разследване на районния прокурор. Член 105 § 4 на Закона за народно здраве във връзка със Закона за административното производство дава възможност за обжалване в съда, но само срещу постановлението за принудително лечение на лица, страдащи от заразна болест (член 36 § 2) и срещу "[други нареждания] на здравните власти", но не срещу органите на прокуратурата.

30. Инструкция №. 1/81 на Министерството на народното здраве е част от делегираното законодателство. Тя се основава на член 2 от допълнителните разпоредби към Закона за народно здраве, който постановява, че Министерът на народното здраве ще издаде правилник и инструкции за приложението на Закона за народното здраве. Инструкцията е публикувана в Държавен вестник.

Точка 4 § 2 от инструкцията дотолкова, доколкото това се отнася за случая, гласи:

"... [съдебно-следственото психиатрическо] изследване се извършва от органите на здравеопазването със съгласието на заинтересованото лице. В случай, че заинтересованото лице не се съгласи, здравните власти срочно изискват писмено нареждане и съдействие от прокурора или съда за изследване на лицето, без да бъде приемано в болница, или за временно настаняване и пребиваване в психиатрическа клиника с цел извършване на съдебно-следствено психиатрическо изследване."

31. Указанията No. 295/85 на Главната прокуратура са вътрешноведомствен документ за ползуване от прокурорите в тяхната дейност в случаите на принудително медицинско лечение. Те не са публикувани.

Точки 16 и последващите ги се отнасят за стъпките, които да се предприемат, когато има информация, че дадено лице може да е отговорно за принудително психиатрично или друго лечение. Тези разпоредби се отнасят за принудителното изследване и лечение на душевно болни лица, алкохолици и наркомани, без да се прави разграничение между тези три категории (противно на това в разпоредбите на Закона за народно здраве съществуват отделни положения).

Съгласно Указанията след получаването на жалба или друга информация прокурорът трябва да извърши разследване и ако са налице ясни признаци, че в случая съществува психиатрически проблем, да покани заинтересованото лице да премине психиатрическо изследване. Точка 21 § 2 гласи следното:

" В случай, че заинтересованото лице не се яви [за изследване] в рамките на определения срок, който му е даден, прокурорът нарежда лицето да бъде доведено принудително от полицията (член 62 § 2 на Закона за народно здраве)"

Точка 22 от Указанията гласи следното:

" По предложение на главния лекар на психиатрическата клиника прокурорът може на

основание на предоставената медицинска документация да нареди писмено временно задържане на душевно болни хора в специализирана болница с цел психиатрическо изследване (точка 70 на Правилника към Закона за народно здраве). Прокурорът след това без забавяне внася искане за принудително лечение."

32. През февруари 1997 г. бяха приети някои поправки в Закона за народно здраве. Тези поправки в параграфи 2 - 4 на член 61 дават право на прокурора в рамките на неговото разследване да нарежда задържане в психиатрическа болница до 30 дни (в изключителни случаи до три месеца) за медицинско изследване на лице, което е отказало доброволно да се подложи на такова изследване. Но няма разпоредба, която да позволява съдебен надзор върху постановлението на прокурора.

Наказателно-процесуалният кодекс, по силата на поправка, влязла в сила от 01 януари 2000 г., предвижда съдебна процедура за настаняване в психиатрическа клиника на лице, срещу което се извършва наказателно производство. Но тази процедура не се отнася за лица, които са настанени в клиника за психиатрическо изследване, съгласно нареждане на прокурора по член 61 на Закона за народно здраве.

ЗАКОНЪТ

I. ОЦЕНКА НА ФАКТИТЕ ОТ СТРАНА НА СЪДА

33. Ищецът твърди, че заключенията на Комисията по отношение на някои факти се основават на косвени доказателства. По-специално ищецът смята, че след като Правителството не е внесло копия от документи, които да удостоверят, че ищеца е получил поканите да се яви доброволно на психиатрическо изследване, съдът не трябва да приема заключението на Комисията по този факт.

34. Съдът повтори отново, че съгласно установената съдебна практика по Конвенцията преди влизането в сила на Протокол №.11, установяването и проверката на фактите първоначално е в компетенциите на Комисията (бивши членове 28 § 1 и 31). Макар, че съдът не е обвързан със заключенията по фактите, направени от Комисията и остава независим да направи своя собствена оценка в светлината на всички представени му материали, той упражнява своите права в тази област само при изключителни обстоятелства (виж като скорошен случай делото "Илхан срещу Турция" [GC], appl. 22277/94, § 47, ECHR 2000-).

35. Съдът взема под внимание заявленията на ищеца, но не смята да поставя под съмнение заключенията на Комисията по фактите. Те се подкрепят от документални доказателства, като доклада на лекарите -психиатри от 09 ноември 1995 г., който разкрива фактите и възпроизвежда пасажи от писмата, изпратени от ищеца (виж § 14 по-горе). Комисията изпълни своята задача за оценка на доказателствата с необходимото внимание, като даде подробни съображения към елементите, които подкрепят претенциите на ищеца и на тези, които предизвикват съмнения в тяхната достоверност. Съдът не намира, че критичното отношение от страна на ищеца по своята същност може да застраши упражняването на правата на съда да провери и оцени фактите. При тези обстоятелства съдът приема фактите такива, каквито са установени от Комисията и допълнени от допълнителните доказателства, внесени в съда (виж параграфи 9 - 27 по-горе).

II. ПЪРВОНАЧАЛНО ВЪЗРАЖЕНИЕ НА ПРАВИТЕЛСТВОТО

36. Правителството предложи жалбата да бъде отхвърлена, като злоупотреба с правото да се жалва по смисъла на член 35 § 3 на Конвенцията, като беше изказано мнение, относно обидните забележки, отправени от ищеца към агента на Правителството.

Използването на неприличен език в хода на съдебното производство несъмнено не е редно, но съдът смята, че освен в изключителни случаи, една жалба може да бъде отхвърлена, като обидна, ако тя преднамерено се е основавала на неверни факти. (виж решението по делото "Активар и други срещу Турция" от 16 септември 1996 г., Reports of Judgments and Decisions 1996-IV, pp. 1210 and 1211, §§ 53 and 54; IS. v. Bulgaria (dec.), appl. 32438/96; no. 22497/93, Dec. 20.2.1995, DR 80, p. 138; no. 24760/94, Dec. 27.6.1996, DR 86, pp. 54, 68). Съдът не смята, че случая е такъв и оплакванията на ищеца, че неговите права

по Конвенцията са били нарушени, се основават на реални факти, някои от които действително не се оспорват от Правителството.

По тази причина тяхното първоначално възражение се отхвърля.

III. ПРЕДПОЛАГАЕМО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 5 § 1 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

37. Ищецът се жалва, че е бил незаконно лишен от свобода в нарушение на член 5 § 1 от Конвенцията, в която дотолкова доколкото това се отнася до случая гласи:

"Всеки има право на свобода и сигурност. Никой не може да бъде лишен от свобода, освен в следните случаи и само в съответствие с процедури, предвидени по закона:

.....

(д) законно лишаване от свобода на ... душевноболни лица.."

A. Аргументи пред съда

38. Ищецът изнесе пред съда, че в посочения период действащото национално законодателство не е давало право на прокурорите да задържат лица, за които се смята, че са душевно болни, с цел медицински изследвания. Но нареждането за задържане на ищеца е било издадено от прокурор на основата на непубликувана вътрешна инструкция, която не представлява правна норма.

Според тезата на ищеца, дори ако прокурорът е имал правото да нареди задържане, изискванията за законност не биха били спазени, защото ищецът никога не е получавал съответното съобщение. Той поддържа твърдението си, че никога не е бил информиран за необходимостта да премине медицинско изследване и за прокурорското нареждане за неговото задържане. Съответстващото общо административно и гражданско право изискват всяко такова съобщение да бъде подписано от лицето, което се уведомява или ако това не е възможно от свидетел, който декларира защо това не е било възможно.

39. По нататък ищецът заяви, че съответстващото национално законодателство не е предоставило гаранции срещу произволното лишаване от свобода, както и, че то не е установило ясна процедура и независими критерии за задържане с цел извършване на психиатрическо изследване.

Според ищеца основният пропуск, който както се твърди не е бил поправен с промените от 1997 г. в Закона за народното здраве е, че такова задържане не зависи от медицинските доказателства. Не е извършена експертиза от психиатър. Съответният закон дори днес не задължава прокурора да търси мнението на медиците, както относно душевното здраве на заинтересования човек, така и за необходимостта от задържане. Накрая, както се твърди процедурата, която се прилага не осигурява надлежното уведомяване преди принудителното изследване.

40. Правителството разясни, че членове 36 § 3, 59 § 2 и 61 на Закона за народно здраве регламентират процедурата по силата, на която да се изисква задържане на душевно болни лица. Първият етап на тази процедура е извършване на разследване от прокурора, който трябва да установи дали съществува, или не съществува информация, свидетелстваща, че въпросното лице може да е душевно болно и дали това лице представлява, или не представлява заплаха.

Такава разследване в случая на ищеца не е извършено. То е било извършено от прокурора и полицейски служители и е приключило със заключението, че ищецът е демонстрирал заплашително поведение и, че е необходимо медицинско изследване. След това ищецът неколkokратно е бил приканван да се подложи на изследване.

41. Правителството по нататък обясни, че властите трябва да имат определена свобода да се произнасят за оценката на медицинското състояние на лице, за което се смята, че е душевно болно и по отношение на необходимостта от принудително лечение. И действително в случая на ищеца изследването потвърдило мнението, че той трябва да бъде настанен в психиатрическа болница, както е посочено в медицинския доклад от 09 ноември 1995 г.

42. Комисията счита, че ищецът незаконно е бил лишен от свобода между 31 август 1995 г. и неустановена дата след 15 септември 1995 г., тъй като съответното национално право по това време не е давало право на прокурорите да постановяват задържане в психиатрическа клиника. Предвид това обстоятелство, Комисията счита, че не е необходимо да проучва дали другите изисквания на член 5 § 1(д) на Конвенцията са били спазени.

В. Оценка на съда

43. По общо мнение на участниците принудителното задържане на ищеца в психиатрическа болница съставлява "лишаване от свобода". То е започнало на 31 август 1995 г. Комисията установява, че продължава няколко дни след 15 септември 1995 г. Пред съда ищецът поясни, че е бил под контрол и е бил завързан към леглото си през нощта до 24 септември 1995 г. Правителството не оспори това твърдение.

44. Правителството поддържа тезата, че лишаването от свобода на ищеца попада по член 5 § 1 (д) на Конвенцията. Не беше направено позоваване на никоя друга разпоредба за оправдаването му.

45. Съдът отново се връща на своята установена съдебна практика, според която един човек не може да бъде смятан за "душевно болен" и лишаван от свобода, освен ако не отговаря най-малко следните три условия:

първо, той трябва видимо да изглежда на душевно болен ; второ, душевното разстройство трябва да бъде от такъв вид или в такава степен, че да изисква съдебно решение за задължително задържане; и трето, валидността на продължилото задържане зависи от продължителността на такова разстройство (виж решенията по делото "Уинтерверп срещу Нидерландия", от 24 октомври 1979 г., Series A no. 33, § 39; делото "Джонсън срещу Обединеното кралство" от 24 октомври 1997 г., Reports 1997-VII, p. 2409, §60

46. Освен това съдът отново подчертава, че необходимият елемент на "законосъобразност" на задържането в смисъла на член 5 § 1 (д) е отсъствието на произвол в действията. Задържането на едно лице е такава сериозна мярка, че тя е оправдана само, когато другите по-леки мерки са сметнати и приети за недостатъчни за безопасността на лицето, или за обществен интерес, който може да изисква това лице да бъде задържано. Лишаването от свобода трябва да показва, че това е било необходимо при тези обстоятелства. ("Витолд Литва срещу Полша", appl. 26629/95, § 78, ECHR 2000..).

47. Съдът смята, че не може лишаването от свобода на лице, считано за душевно болно да се приема, че е в съответствие с член 5 § 1 (д) на Конвенцията, ако е било постановено, без да се поиска мнението на медицински експерт. Всеки друг подход не съответствува на изискванията за защита срещу произвола, присъщи на член 5 на Конвенцията. Конкретната форма и процедура в тази връзка могат да се различават в зависимост от обстоятелствата. Тя може да е приемлива в спешни случаи или когато едно лице е арестувано за неговото агресивно поведение, каквото мнение е получено веднага след ареста. Във всички други случаи е необходима предварителна консултация. Където не съществува друга възможност, например поради отказ на заинтересованото лице да се яви на изследване, трябва да се изиска поне оценката на медицински експерт на основата на делото, ако това не бъде направено не може да се твърди, че лицето наистина изглежда душевно болно. (cf. решение по делото "Х срещу Обединеното кралство" от 05 ноември 1981 г., SeriesA no. 46).

По нататък медицинската експертиза трябва да се основава на актуалното състояние на душевното здраве на заинтересованото лице, а не единствено на събития от миналото. Мнението на медиците не може да се счита за достатъчно за оправдаване на лишаването от свобода, ако е изминал един значителен период от време.

48. В настоящото дело ищецът е бил задържан, съгласно прокурорско нареждане, което е било издадено без да се консултира с медицински експерт. Вярно е, че целта на задържането на ищеца е била именно да се получи мнението на медиците, за да се оцени необходимостта от започване на съдебно производство с оглед неговото настаняване в психиатрическо заведение.

Съдът е на мнение, че въпреки всичко, на основата на наличните документални свидетелства е било най-малкото възможно и необходимо да се направи предварителна експертна оценка от психиатър. Няма основание да се приема, че случаят е бил спешен. Ищецът не е имал епикриза на душевно заболяване и е представил видимо с тази цел заключение от медици, че е душевно здрав. При тези обстоятелства съдът не може да приеме, че при отсъствието на заключение от психиатър мненията на прокурора и полицейския служител за душевното здраве на ищеца, които са се основавали повече или по-малко на доказателства от 1993 г. и 1994 г. са достатъчни да оправдаят нареждането за неговото арестуване и изолирането му в продължение 25 дни през август и септември 1995 г.

Вярно е също така, че при арестуването на ищеца той е бил отведен в психиатрическа

клиника и е бил прегледан от лекари.

Но няма данни, че е търсено мнението на лекарите, които са го приели в психиатричeskата болница на 31 август 1995 г. дали е необходимо или не е необходимо, ищецът да бъде задържан за изследване. Първоначалното задържане на ищеца за период от 20 дни, който по-късно е бил продължен, е било вече решено от прокурора на 27 януари 1995 г., без да се привлече медицински експерт.

От това следва, че ищецът не е изглеждал видимо душевно болен.

49. Следователно съдът намира, че задържането на ищеца не е било "законно задържане на душевно болно лице" в смисъла на член 5 § 1 (д), както е било постановено, без да се търси мнението на медици.

50. Освен това съдът, както и Комисията установи, че Законът за народно здраве, който е бил в сила по това време, не съдържа никаква разпоредба, която да дава правото на прокурорите да постановяват принудително задържане на лица в психиатрическа клиника с цел извършване на психиатрическо изследване.

Пред съда Правителството се позова на член 59 § 2 и член 61 § 1 в този закон, според които прокурорът трябва да извърши разследване и да обезпечи психиатричното изследване на заинтересованото лице преди да внесе в компетентния съд искане за настаняване в психиатрично заведение. Но тези разпоредби не посочват никакви компетенции на прокурора да постановява задържане на заинтересованото лице с цел обезпечаването на неговото изследване. Инstrukция 1/81 на Министъра на народното здраве, от която произтича такава компетенция не определя никакви правила в това отношение и така не дава необходимата яснота. .

Нещо повече, действащият закон по това време и дори след промените през 1997 г. не регламентира търсенето на мнението на медиците като предварително условие за издаване на постановление за задържане с оглед принудително психиатрическо изследване и така не осигурява необходимите норми за защита срещу произволни действия.

51. Тези недостатъци не са били поправени с факта, че вътрешните Указания No. 295/85 на Главната прокуратура съдържат разпоредби, относно принудителните психиатрически изследвания. Указанията не са публикуван документ и нямат официално правно действие. В тази връзка съдът отново подчертава, че изразите "в съответствие със закона" и "в съответствие с процедурата, предписана от закона" изискват поставената под съмнение мярка да има основание в националното право и също така в качествата на въпросния закон, като изисква тя да бъде достъпна за заинтересованото лице и предвидима в нейното изпълнение. ("Аман срещу Швейцария" [GC], appl. no. 27798/95, § 50, ECHR 2000- , и решение по делото "Амуур срещу Франция" от 25 юни 1996 г., Reports 1996-m, p. 850, § 50).

52. На края, както правилно отбеляза Комисията, фактът, че не е било издадено решение за прекратяване на задържането на ищеца е друг показател за неясната правна процедура и за отсъствието на сигурност по отношение на неговото лишаване от свобода.

53. Така съдът установи нарушаване на член 5 § 1 на Конвенцията поради факта, че лишаването от свобода на ищеца не е отговаряло на подточка (д) на тази разпоредба и не е имало основание в националното законодателство, което дори не осигурява необходимата защита срещу произвол, тъй като не изисква търсенето на мнението на медици.

IV. ПРЕДПОЛАГАЕМО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 5 § 4 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

54. Ищецът се жалва, че в нарушение на член 5 § 4 на Конвенцията му е било отказано правото съдът да осъществи преглед за законността на неговото задържане. Тази разпоредба гласи:

"Всеки арестуван или лишен от свобода има право да обжалва законността на неговото задържане в съда, който е задължен в кратък срок да се произнесе; в случай, че задържането е неправомерно, съдът е длъжен да нареди незабавно освобождаване на задържаното лице."

A. Аргументи пред съда

55. Ищецът заяви, че прокурорът, който е наредил неговото задържане не е имал характерните черти на един "съд" и не е извършил никакво съдебно производство. На практика ищецът не е имал възможност да изложи своята позиция или насрещни доказателства. Нито пък е имал достъп до съда впоследствие, след като е било наредено неговото задържане.

56. Правителството обясни от какъв характер и в компетенциите на кой орган е бил прегледа за законосъобразност на задържането, но не го назова поименно. В случая с ищеца неговото задържане е било предмет на преглед за законосъобразност от районния и градски прокурор. Ищецът би могъл да обжалва също и до Главния прокурор, но не го е направил.

Правителството по нататък изясни, че съответният закон не дава възможност за обжалване в съда на случаи на задържания, постановени в рамките на разследване, преди започването на производство за настаняване в психиатрично заведение. Това се дължало на факта, че между 1992 г. и 1998 г. мненията в България се разделили по въпроса за статута на прокурорите. След решението по делото "Асенов и други срещу България" от 28 октомври 1998 г. (Reports 1998-..) имаше няколко законодателни поправки през 1999 г. с намерението да се приведе законът в съответствие с изискванията на Конвенцията и съдебната практика. Поради това от страна на българските власти бяха положени искрени усилия в тази насока.

На тази основа и отчитайки, че целта на Конвенцията е да упражни натиск върху страните с оглед привеждането на техните законодателства в съответствие с нея, Правителството настоя съдът да отхвърли жалбата по член 5 § 4 на Конвенцията.

57. Комисията установи, че ищецът не е имал възможност да обжалва в съда възраженията си по законосъобразността на неговото лишаване от свобода.

Б. Заключение на съда

58. Съдът се позовава на съществуващата съдебна практика, съгласно която всяко лице, което е лишено от свобода има право да иска от съда да осъществи преглед за законосъобразността на задържането. Изискването на Конвенцията, че актът на лишаване от свобода подлежи на задълбочено съдебно разбирателство е от фундаментално значение в контекста на подчертаната цел на член 5 на Конвенцията, да осигури защитата срещу произвола. Това, което е изложено на риск е както защитата на физическата свобода на лицата, така и тяхната лична сигурност. (виж решението по делото "Курт срещу Турция" от 25 май 1998 г., Reports 1998-UI, § 123).

В някои случаи съдебният надзор може да се упражнява в процеса на решението да се постанови задържане, ако то се приема от орган, който конституира "съд" по смисъла на член 5 § 4 на Конвенцията. За да се конституира такъв "съд" органът трябва да бъде независим от изпълнителната власт и от партиите. Той трябва, също така, да осигурява основни гаранции за прилагането на съдебна процедура по въпроса на лишаването от свобода.

Ако процедурата на компетентния орган, постановяващ задържането не осигурява такива гаранции, държавата трябва да се обърне към втори орган, който дава всички гаранции за провеждане на съдебна процедура. Заинтересованото лице трябва да има достъп до съда и възможност да бъде изслушано или лично, или в някаква форма на представителство.

(Виж решение по делото "Де Уайлд, Оомс и Версип срещу Белгия" от 18 юни 1971 г., Series A no. 12, §§ 73-76, и споменатото по-горе решение по делото Уинтърверп, §§60 и 61).

59. Правителството не оспори, че българското право по това време не е давало възможност за обжалване в съда на задържане, наредено от прокурор в рамките на разследване с оглед откриване на производство за настаняване в психиатрическо заведение. Съдът отбеляза несъмнено искрените усилия на българското правителство да приведе националното законодателство в съответствие с Конвенцията. Тази забележка, все пак, не може по никакъв начин да служи за основание за отхвърляне на жалбата на ищеца, която се отнася за действителни събития, оказали влияние върху неговите права съгласно Конвенцията. Достоверността на заявлението на Правителството, че законодателството е приведено в съответствие с Конвенцията с приетите законодателни поправки през 1999 г., което беше оспорено от ищеца не може да бъде преценена в контекста на настоящото дело. Съдът трябва да ограничи своето разследване в рамките на специфичните обстоятелства на делото.

60. Съдът отбеляза в тази връзка, че задържането на ищеца е било постановено от

районния прокурор, който в последствие е станал страна в съдебното производство срещу него, което е искало неговото настаняване в психиатрично заведение (виж §§15 и 27 по-горе). Нарезждането на районния прокурор е можело да се обжалва единствено пред по-висшестоящите прокурори.

Следователно не може да се приеме, че правното средство за защита, според член 5 § 4 на Конвенцията е било достъпно за ищеца. Разпоредбата гарантира на всяко арестувано или задържано лице правото на обжалване пред съда. Така, че необходимият преглед за законосъобразност не е бил предвиден нито в първоначалното решение за задържането на ищеца, нито е бил осигурен чрез съществуващите възможности за обжалване.

61. Следователно съдът намира, че е налице нарушаване на член 5 § 4 и, че ищецът е бил лишен от неговото право съдът да осъществи преглед за законосъобразността на неговото задържане.

V. ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЧЛЕН 41 НА КОНВЕНЦИЯТА

62. Член 41 на Конвенцията гласи:

"Ако съдът установи, че има нарушаване на Конвенцията и Протоколите към нея и ако вътрешното право на Високодоговарящата се страна допуска само частично обезщетяване, съдът, ако това е необходимо, може да постанови справедливо удовлетворение на потърпевщата страна."

A. Щети

63. Ищецът предяви искове за нанесени имуществени щети в размер на 130 360 щатски долара. Те включват 120 000 щатски долара за нереализирани приходи, в размер на по 1 000 щатски долара месечно за период от десет години, тъй като ищецът, както твърди, е бил възпрепятствуван от събитията, предмет на неговата жалба, да приеме една търговска оферта, и освен това още 10 000 щатски долара разходи за лечение в санаториум, 360 щатски долара, изразходвани за лекарства срещу пневмония. Някои от посочените по-горе искове са подкрепени с копия от делова кореспонденция, фактури от аптека и няколко видимо нямащи отношение към тях документи.

64. Ищецът също така предяви иск за 40 000 френски франка компенсация за моралните и физически вреди, които той е понесъл в резултат на задържането.

Ищецът поиска чувството на беззащитност и страхът, породен от отсъствието на правна база и никаква възможност да постигне съдебно разглеждане на неговото задържане, да бъдат взети предвид. Фактът, че той е бил задържан в психиатрическа клиника, където е лекуван като душевно болен е особено грубо посегателство върху неговото човешко достойнство и е било източник за унижение и болка. На него са му давали успокоителни лекарства и е бил връзван за леглото си през нощта. Държан е три дни изолиран, като не е било разрешено на никого да го посети до третия ден на задържането му. Когато е развил пневмония с голямо закъснение е бил подложен на специализирано лечение, което е застрашило неговия живот.

65. Агентът на Правителството обясни, че на ищеца е била поставена диагноза душевно болен и, че заявеното чувство на страх и безпомощност са всъщност характерни черти за неговото медицинско състояние. Нещо повече, по мнението на агента, предявените неимоверно големи искове за понесени щети от ищеца са "плод на неговото душевно разстройство"

Правителството по нататък предложи подробен анализ на всички представени от ищеца документи в подкрепа на неговия иск за имуществени щети, като характеризира някои от тях като подправени и отбеляза, че един от тях се отнася, както го описа агентът на Правителството, по-скоро за "героичното комунистическо минало" на ищеца, отколкото има връзка с делото.

Накрая Правителството отбеляза, че стандартът на живота в България трябва да се вземе в предвид и настоя съдът да отхвърли исковете за справедливо удовлетворение.

66. Съдът смята заявленията на агента на Правителството необосновани въпреки, че ищецът не показва пряка причинна връзка между нарушаването на Конвенцията, установено в настоящото дело и заявените имуществените вреди. По-специално фактът, че ищецът е получил търговска оферта не е неопровержимо доказателство за нереализирани приходи. По отношение на иска за разходите за медицинско лечение, съдът отново заявява, че Комисията обяви за неприемливи оплакванията на ищеца, че лекарите са искали да го убият и че са разрушили неговото здраве. (виж решението на

Комисията за допустимост от 16 април 1998 г.)

67. Що се отнася до неимуществените вреди съдът счита, че на ищеца сигурно е причинена болка и страдание в резултат на незаконното задържане, което е продължило 25 дни, а отсъствието на възможност за съдебен контрол несъмнено е довело до чувство на безпомощност в ръцете на властите. Фактът, че ищецът е бил задържан в психиатрическа клиника, въпреки, че не е изглеждал видимо душевно болен е друго отежняващо обстоятелство.

Като имаме предвид съществуващата съдебна практика на съда (виж решението по делото "Луканов срещу България" от 20 март 1997 г., Reports 1997-, решението по делото "Сакик и други срещу Турция" от 26 ноември 1997 г., Reports 1997-VII, решението по делото "Демир и други срещу Турция" от 23 септември 1998 г., Reports 1998-VI..., решението по делото "Барановски срещу Полша", appl. 28358/95, ECHR 2000-, и решението по делото "Витолд Лирва срещу Полша" посочени по-горе), и като направи безпристрастна оценка, съдът определя 4 000 български лева неимуществени вреди.

Б. Разходи и разноси

68. Ищецът предяви иск в размер на 240 френски франка за пощенски разходи и 1 300 френски франка за превод на неговите писмени сведения, представени при разследването в Комисията. (равни на около 540 лева). Ищецът представи копия от фактури и пощенски разписки. Той не предяви никакви искове за пари във връзка със съдебното производство, за което той е получил правна помощ.

69. Правителството заяви, че документите, внесени от ищеца не са доказали, че той е направил действително разходите, за които е предявил иск. Във всеки случай изплатената сума от Съвета на Европа за правна помощ трябва да бъде приспадната.

70. Съдът отбеляза, че претенциите на ищеца се отнасят единствено към разследването в Комисията, тъй като правната помощ, получена от него в размер на 4 100 френски франка е само за съдебното производство. Следователно няма да бъде направено никакво приспадане.

Съдът констатира също, че в хода на разследването в Комисията ищецът е представил множество документи, които не са му били поискани и смята, че той не може да предявява иск за преводи и пощенски разходи по отношение на всички от тях. Като прие справедливо решение съдът определя 300 български лева.

В. Лихва за просрочка

71. Съгласно наличната информация в съда, законната лихва в България към датата на приемането на настоящото решение е 13.85% годишно.

ПОРАДИ ТЕЗИ ПРИЧИНИ, СЪДЪТ РЕШИ ЕДИНОДУШНО

1. Отхвърля предварителното възражение на Правителството.
2. Поддържа становището си, че е налице нарушаване на член 5 § 1 на Конвенцията.
3. Поддържа становището си, че е налице нарушаване на член 5 § 4 на Конвенцията.
4. Определя`

(а) държавата-ответник да заплати на ищеца в срок от три месеца следните суми:

- (i) за неимуществени вреди 4 000 (четири хиляди) български лева;
- (ii) за разходи и разноси 300 (триста) български лева, заедно с ДДС, който може да бъде начислен;

(b) проста лихва в размер 13.85% годишно след изтичането на гореспоменатите три месеца до окончателното изплащане на щетите.

5. Отхвърля останалата част от предявените искове на ищеца за справедливо удовлетворение.

Изготвено на английски език и обявено на открито заседание в сградата за човешките права в Страсбург на 05 октомври 2000 г.

/ п /

/ п /

Винсент БЕРГЕР
Секретар

Георг РЕСС,
Председател